

որպէս և որչափ յայն բնագրին մէջ կը գտնենք. բայց Տայն շատ աղաւաղած է եւ շատ տեղ ալ թերի, պակասորդ ու Տամառառած, եւ շատ թէշ տեղ ալ յաւելուածներով: Ցեղ ըր յայտնապէս թարգմանիկ կամ մանաւան թէ գրչին յաւելուած կը անսենք, որ Չորեքտասանանոց գաղտնի տունն կերպը յիշեցնելն ետքը, յանկարծ կը յաւելու թէ ըստ Հայոց եկեղեցական կանոնաց պատարագի Տայն Չբմ պիտի ըլլայ, զոր արգելաբեր կը գտնենք Արարչապետութիւն Առաքելոց անվարեքականին մէջ. բայց այս տակնն ամենին կապ չունի նոյն տեղոյ Տայ, ուստի գրչի մը յանձնան արդիւնք կը համարենք զայն:

Դժժօսը եւ զաղաղորդ կազմել թէ ինչ աղաւաղ մի՞նակի մէջ է Տայ բնագիրը: Զեռագրաց անթիւր աստաստիւններն, որոնցով երկու ձեռագիրքը ալ — թէ ՆՄիսանէն ձեռագիրն ուստի եւ Միսրանի Տրատարութիւնը եւ թէ մեր 56 Ա ձեռագիրն — խնդրուած են՝ ուղիղ մինչեւ անգամ անձնանշանի ըլլալը չափ՝ մանաւանդ անուանք,³ կարելի է զուշմել երկու զըջաց կամ իրենց գաղափարաց գրիչներուն աղիտութեան աստիճանը: Միտարմ⁴ որ ի հարկն տեսած էր իր ձեռագրին խոգծութիւնը՝ լուսորհրատած էր թէ բնագիր մը Տեա համեմատելով կարելի է պարզել շատ բան: Այս կողմանէ մեր յաջորդ վերանորոգեալ բնագիրը՝

տրտիկն է. որ թէ ըր յառջ յիշուած Արարչացոյց, Տայն նոյն կարածն, ուստի անարդ կրկնութիւն Տամարան պիտի ըլլան զայս: — Հայերենին մէջ՝ Արարեմովիւր, եւ Կերթեմովիւր, կարեքեր (ԿԷ, ԼԹ) նախ դրած են քան թիւնն իր իր զիջելով Տամարն (ԼԷ): Այս կարի անարդիւնք թիւնն կը թերջու իր հասուննն պիտի: — Հայերենին մէջ Եւնանանք առանձինն հասուածն մ'ուսին (ԷԴ) միջոցով AB նախը շարաւարկութիւն կը գնեն Աւերիւմանաց: 1. Հով. ԻՆ. (ԽԷ)՝ «Զորեքտասանակնք. առքս ու սարսը մի որ գտակի կտարանն եւս — իսկ մերս՝ ըստ ստորանան կանանի» Ե՛նէ ոչ ինք՝ կնքն է սեղանն եւ նայն ամանն ճակտոցի, ոչ է ճարտարն: Բայց ի յիկոց տարն ճարտարն յի. Զարալուսն մասն ին թողու Տեաւարաց եւ աղայց եւ սղայց եւս, Այս վերին կտորն որ անկապ է բարբարոսն ուստի եւ չկոյ յայնի մէջ, (Տճմու. Petav. II, p. 133 IV.): գրչի մը յաւելուածն է յայտնապէս:

Ի բրեւ օրինակ յիշուին փայն Տոս մէկ քանին է երկու ձեռագիրք ալ (ԹԳ)՝ «Թարսարսեմանք, փի. «Սամարիտիտանք», — (ԹԲ) «Գորթիճաքե», կը կարան, որ ըլլաւ: Եւ յայտնապէս «Գորթիճաքե», (Aositios). — (ԹԵ)՝ «Թարսաւաղեք, փի. «Փրեթիտանք», (Փիթիուցիս): Թէ մ'ենք ալ «Ի Բուխն արթի», փի. «Ի Բարբեթ», (Baarbeth). — (ԹԸ) «Երևանաքեք, փի. «Երթեճաքեք», եւ թէ մ'ենք «Սամառաքեք, չիթիճաք փի. «Սամարք. (. . . յայն Տարսարսուց), որ կը սխալ ի նախ յետայ (ՉԴ): Ինչպէս նաեւ հոս կը գտնենք «Կեռացք, փի. «Եպիփանոսի» (καὶ Ἐπιστολων). — (ԼԲ) կ'ըսեն Տայ ձեռագիրք «Մարիտանք. . . Մարիտ. . . բայց Տեա՝ «Մարիտանք. . . Մարիտոս. . . պէտք է կարգաւ, Ինչպէս նաեւ «Հարարար. . . ուղիղն» և «Կոլոքորաս», (Κολοκωροσ. . . (ԹԹ)՝ «Սըռեթիտք, փի. «Աղայ Թեալ», — (ԹԺ) «Եւնանանք», փի. «Եպիփանոսք», (Νοητιανου), եւ թէ մ'ենք «Ի Սեթիտայ, քոր Ի Ջեթեթիտ» (ἀπὸ Σηθιττου), ուղիղու: — (Կ) «Ինիանար, ըլլաւ: և «Սարթիտանք», (ԿԲ) «Ի Սերպի, ուղիղի «Ի Սերպի» (ἀπὸ Σερπιου), (ԷԲ) «Գեւնանանք, փի. «Գեւնանանք», (Πνευματουχοι). (ԷԴ) «Իր յաւու, ուղիղու և «Եւնանանք, եւն եւն» — Աւելորդ է քակ որ ասոր հարցաւն մէկն ին փոքրի գրութեան մէջ խնդրուած պիտեմանք:

ՅՆՆ. Ի որ ըստ լուս աղաւաղն է ձեռագրին «Հոմարտարսարսեթ», անուրք «Հեմարտարսարսեթ» ձեռագրաց «Գաւարսարսեթ, Ի Մեռայտարսեթ», եւն եւն: Որ ըլլայ կը տեսնէ մեր «Մամեմարսարսեթ Մարի Ուստի Մարիտիւրիւրք անուն գրութեան մէջ, որ ընդ մանրով է:

Կը յուսանք բարբարոսն ուրիշ կերպարանք կը ներկայանայ, որ մանրամասն համեմատուած են նաեւ. Տայերեն երկու ձեռագիրքը եւ յոյն բնագիրը: Ըստ տեղ ուղիղ ընթեքրուած ունի մեր 56 Ա ձեռագիրն. բայց լեզու հանունը՝ գրթիճէ նոյն կարգի բանն երկուքն ալ՝ նաեւ մեր ձեռագրին մէջ մեծ կտոր մ'ալ պակաս է, որչափ կ'երեւայ՝ իւր օրինակին մէջ այն տեղ թուղթ մ'իյնակ ըլլալով:

Աւելորդ է բանել թէ որչափ ազնատունք կան Տայ բնագրին մէջ: Բաւական է այն՝ որ շատ տեղ պակասարբ է Տայն եւ տեղ տեղ կ'աւելցը միայն մնացած է բուն գրչեն, եւ ըլ Տակասութեանքը,⁵ որուն մի մասը թերեւս թարգմանչին յանցանքն է, բայց մեծ մասն անշուշտ ընդօրինակողաց է: Այս թերութեանց մեծ մասը կարելի էր բաւանու լուսագրչին ձեռագիրները գտնելով և համեմատելով բնագրին Տեա: — Ընդհանրական շատ ցանցաւ շէն նաեւ այնպիսի տեղեր ալ՝ որ Տայն բարբարոսին ուրիշ բնագիր մը տեսած կ'երեւայ. այնչափ մեծ տարբերութիւնք կը տեսնուին, աւելցմանք, կամ փոխանակ յոյն բնագրին բառնին՝ ուրիշ տեղերութիւններ, որ երբեմն Տեաւարարական են:՝ Իսկ ըստ յոյն բնագրաց՝ ուր տարբերու-

1. Տճմու. 56 Ա թղ. 74Կ, ուր «Գորթիճաքացոյց հասունին մէջ (ԹԴ) կ'ըսուի «Բայց ոչ նաեւ. ոչ 1 անի քուսիւնանս եւ սնին զիցք որ Սիւնի կտորաց», Հոս «բայց ոչ նաեւ ոչ. 1 մասն է ԻԴ. հասունին, իսկ «անին (ԻԴԻ) յուսիւնանս» եւն Ա արեւմտեանաց (ԹԲ կարեն. (պակասն է Միտարմի՛ն էլ Կ, ԻԴ, սոց 20—26, սու 1.) Ուրեմն անորով էլ մը պակաս էր 56 Ա ձեռագիրը գաղափարով կամ կ'արեւելքէ որչին ըստ գաղափար մտացք է զայն օրինակն, առանց իմանալու պիտեմք:

2. Օրինակն աղաղաւ. Ֆ. հասունուր մէկ սոց է Տայնի մէջ («Գորթիճաքեք եւ Սերպիաքը զանոս կտորան Տրեւանքեն», — Petav. II, p 133 B.) — ԻԲ («Սամարիտանք») հասունը նոյնպէս մէկ սոց է եղած («. . . եւ սոքս ըստ Սիւնի աղաղակն փարին. իս անի անխաբի եւ ճանօս պատում») Այս վերին բարբարոսին անհասուն կտորն ալ չկոյ յԱԲ, որ ուրիշ տեղերութիւններ կը ասն. (Տճմու. Petav. II, p. 139 III ուր սոց) — ՀԵ (Գեթիթիտք) նոյնպէս մէկ սոց է եղած է, մէջ AB ըստ ընդարձակն է (Ա աստ, Տճմու. Petav. II, p. 149 L.) — Գաւարսարսեթ համար կ'ըսուի թէ (Ձ) «զըռարսեթ միջոցովն եւ անհիւր բնուէք որ Տեաւարական է. պատմանն է այն որ քանի մը քանիք զարք եւն: Օրինակն Տամար (ԹԵ) «Գրթիճաքացոյց» եւ ինչպիսիս Տեալ: Եւ զնոյն անին եւ անմասն, Տճմու. վերը երկուք թարգմանու թիւնն: — Սիւնի մոյք Տամար կ'ըսեն AB թէ «Ի Գիտոս թիւս դիզէ», էր, որ չունի Տայը. նոյնպէս Գաւարսարսեթ համար (ԹԴ) կը յաւելու AB թէ Միտարմի՛նէն էր, որ նոյնպէս կը պակի Տայնի մէջ: Պարսիկացոյց մասն մէջ (ԽԷ) կը պակիս Տայնի մեր և մտարք թէ «Գրթիճաքեք որ եւ կուրեւնագրաւք. յորք կարի են եւ Արտարիտանք եւ քարնակ թէ Փախկացունն անին: Եւնանանք մասն մէջ (ԷԴ) AB կ'ըսեն թէ ասոց Տեա էր նաեւ. Եւնանանք եւն, քոր չունի Տայը, եւ այլ անթիւր մասն դիզալ թէ: — Ըստ սոյն և «Սարթիտանք» կ'ըսեն եւն: Օրինակն Տամար (ԹԵ) «Գրթիճաքացոյց» եւ ինչպիսիս Տեալ: Եւ զնոյն անին եւ անմասն, Տճմու. վերը երկուք թարգմանու թիւնն: — Սիւնի մոյք Տամար կ'ըսեն AB թէ «Ի Գիտոս թիւս դիզէ», էր, որ չունի Տայը. նոյնպէս Գաւարսարսեթ համար (ԹԴ) կը յաւելու AB թէ Միտարմի՛նէն էր, որ նոյնպէս կը պակի Տայնի մէջ: Պարսիկացոյց մասն մէջ (ԽԷ) կը պակիս Տայնի մեր և մտարք թէ «Գրթիճաքեք որ եւ կուրեւնագրաւք. յորք կարի են եւ Արտարիտանք եւ քարնակ թէ Փախկացունն անին: Եւնանանք մասն մէջ (ԷԴ) AB կ'ըսեն թէ ասոց Տեա էր նաեւ. Եւնանանք եւն, քոր չունի Տայը, եւ այլ անթիւր մասն դիզալ թէ: — Ըստ սոյն և «Սարթիտանք» կ'ըսեն եւն: Օրինակն Տամար (ԹԵ) «Գրթիճաքացոյց» եւ ինչպիսիս Տեալ: Եւ զնոյն անին եւ անմասն, Տճմու. վերը երկուք թարգմանու թիւնն: — Սիւնի մոյք Տամար կ'ըսեն AB թէ «Ի Գիտոս թիւս դիզէ», էր, որ չունի Տայը. նոյնպէս Գաւարսարսեթ համար (ԹԴ) կը յաւելու AB թէ Միտարմի՛նէն էր, որ նոյնպէս կը պակի Տայնի մէջ: Պարսիկացոյց մասն մէջ (ԽԷ) կը պակիս Տայնի մեր և մտարք թէ «Գրթիճաքեք որ եւ կուրեւնագրաւք. յորք կարի են եւ Արտարիտանք եւ քարնակ թէ Փախկացունն անին: Եւնանանք մասն մէջ (ԷԴ) AB կ'ըսեն թէ ասոց Տեա էր նաեւ. Եւնանանք եւն, քոր չունի Տայը, եւ այլ անթիւր մասն դիզալ թէ: — Ըստ սոյն և «Սարթիտանք» կ'ըսեն եւն: Օրինակն Տամար (ԹԵ) «Գրթիճաքացոյց» եւ ինչպիսիս Տեալ: Եւ զնոյն անին եւ անմասն, Տճմու. վերը երկուք թարգմանու թիւնն: — Սիւնի մոյք Տամար կ'ըսեն AB թէ «Ի Գիտոս թիւս դիզէ», էր, որ չունի Տայը. նոյնպէս Գաւարսարսեթ համար (ԹԴ) կը յաւելու AB թէ Միտարմի՛նէն էր, որ նոյնպէս կը պակի Տայնի մէջ: Պարսիկացոյց մասն մէջ (ԽԷ) կը պակիս Տայնի մեր և մտարք թէ «Գրթիճաքեք որ եւ կուրեւնագրաւք. յորք կարի են եւ Արտարիտանք եւ քարնակ թէ Փախկացունն անին: Եւնանանք մասն մէջ (ԷԴ) AB կ'ըսեն թէ ասոց Տեա էր նաեւ. Եւնանանք եւն, քոր չունի Տայը, եւ այլ անթիւր մասն դիզալ թէ: — Ըստ սոյն և «Սարթիտանք» կ'ըսեն եւն: Օրինակն Տամար (ԹԵ) «Գրթիճաքացոյց» եւ ինչպիսիս Տեալ: Եւ զնոյն անին եւ անմասն, Տճմու. վերը երկուք թարգմանու թիւնն: — Սիւնի մոյք Տամար կ'ըսեն AB թէ «Ի Գիտոս թիւս դիզէ», էր, որ չունի Տայը. նոյնպէս Գաւարսարսեթ համար (ԹԴ) կը յաւելու AB թէ Միտարմի՛նէն էր, որ նոյնպէս կը պակի Տայնի մէջ: Պարսիկացոյց մասն մէջ (ԽԷ) կը պակիս Տայնի մեր և մտարք թէ «Գրթիճաքեք որ եւ կուրեւնագրաւք. յորք կարի են եւ Արտարիտանք եւ քարնակ թէ Փախկացունն անին: Եւնանանք մասն մէջ (ԷԴ) AB կ'ըսեն թէ ասոց Տեա էր նաեւ. Եւնանանք եւն, քոր չունի Տայը, եւ այլ անթիւր մասն դիզալ թէ: — Ըստ սոյն և «Սարթիտանք» կ'ըսեն եւն: Օրինակն Տամար (ԹԵ) «Գրթիճաքացոյց» եւ ինչպիսիս Տեալ: Եւ զնոյն անին եւ անմասն, Տճմու. վերը երկուք թարգմանու թիւնն: — Սիւնի մոյք Տամար կ'ըսեն AB թէ «Ի Գիտոս թիւս դիզէ», էր, որ չունի Տայը. նոյնպէս Գաւարսարսեթ համար (ԹԴ) կը յաւելու AB թէ Միտարմի՛նէն էր, որ նոյնպէս կը պակի Տայնի մէջ: Պարսիկացոյց մասն մէջ (ԽԷ) կը պակիս Տայնի մեր և մտարք թէ «Գրթիճաքեք որ եւ կուրեւնագրաւք. յորք կարի են եւ Արտարիտանք եւ քարնակ թէ Փախկացունն անին: Եւնանանք մասն մէջ (ԷԴ) AB կ'ըսեն թէ ասոց Տեա էր նաեւ. Եւնանանք եւն, քոր չունի Տայը, եւ այլ անթիւր մասն դիզալ թէ: — Ըստ սոյն և «Սարթիտանք» կ'ըսեն եւն: Օրինակն Տամար (ԹԵ) «Գրթիճաքացոյց» եւ ինչպիսիս Տեալ: Եւ զնոյն անին եւ անմասն, Տճմու. վերը երկուք թարգմանու թիւնն: — Սիւնի մոյք Տամար կ'ըսեն AB թէ «Ի Գիտոս թիւս դիզէ», էր, որ չունի Տայը. նոյնպէս Գաւարսարսեթ համար (ԹԴ) կը յաւելու AB թէ Միտարմի՛նէն էր, որ նոյնպէս կը պակի Տայնի մէջ: Պարսիկացոյց մասն մէջ (ԽԷ) կը պակիս Տայնի մեր և մտարք թէ «Գրթիճաքեք որ եւ կուրեւնագրաւք. յորք կարի են եւ Արտարիտանք եւ քարնակ թէ Փախկացունն անին: Եւնանանք մասն մէջ (ԷԴ) AB կ'ըսեն թէ ասոց Տեա էր նաեւ. Եւնանանք եւն, քոր չունի Տայը, եւ այլ անթիւր մասն դիզալ թէ: — Ըստ սոյն և «Սարթիտանք» կ'ըսեն եւն: Օրինակն Տամար (ԹԵ) «Գրթիճաքացոյց» եւ ինչպիսիս Տեալ: Եւ զնոյն անին եւ անմասն, Տճմու. վերը երկուք թարգմանու թիւնն: — Սիւնի մոյք Տամար կ'ըսեն AB թէ «Ի Գիտոս թիւս դիզէ», էր, որ չունի Տայը. նոյնպէս Գաւարսարսեթ համար (ԹԴ) կը յաւելու AB թէ Միտարմի՛նէն էր, որ նոյնպէս կը պակի Տայնի մէջ: Պարսիկացոյց մասն մէջ (ԽԷ) կը պակիս Տայնի մեր և մտարք թէ «Գրթիճաքեք որ եւ կուրեւնագրաւք. յորք կարի են եւ Արտարիտանք եւ քարնակ թէ Փախկացունն անին: Եւնանանք մասն մէջ (ԷԴ) AB կ'ըսեն թէ ասոց Տեա էր նաեւ. Եւնանանք եւն, քոր չունի Տայը, եւ այլ անթիւր մասն դիզալ թէ: — Ըստ սոյն և «Սարթիտանք» կ'ըսեն եւն: Օրինակն Տամար (ԹԵ) «Գրթիճաքացոյց» եւ ինչպիսիս Տեալ: Եւ զնոյն անին եւ անմասն, Տճմու. վերը երկուք թարգմանու թիւնն: — Սիւնի մոյք Տամար կ'ըսեն AB թէ «Ի Գիտոս թիւս դիզէ», էր, որ չունի Տայը. նոյնպէս Գաւարսարսեթ համար (ԹԴ) կը յաւելու AB թէ Միտարմի՛նէն էր, որ նոյնպէս կը պակի Տայնի մէջ: Պարսիկացոյց մասն մէջ (ԽԷ) կը պակիս Տայնի մեր և մտարք թէ «Գրթիճաքեք որ եւ կուրեւնագրաւք. յորք կարի են եւ Արտարիտանք եւ քարնակ թէ Փախկացունն անին: Եւնանանք մասն մէջ (ԷԴ) AB կ'ըսեն թէ ասոց Տեա էր նաեւ. Եւնանանք եւն, քոր չունի Տայը, եւ այլ անթիւր մասն դիզալ թէ: — Ըստ սոյն և «Սարթիտանք» կ'ըսեն եւն: Օրինակն Տամար (ԹԵ) «Գրթիճաքացոյց» եւ ինչպիսիս Տեալ: Եւ զնոյն անին եւ անմասն, Տճմու. վերը երկուք թարգմանու թիւնն: — Սիւնի մոյք Տամար կ'ըսեն AB թէ «Ի Գիտոս թիւս դիզէ», էր, որ չունի Տայը. նոյնպէս Գաւարսարսեթ համար (ԹԴ) կը յաւելու AB թէ Միտարմի՛նէն էր, որ նոյնպէս կը պակի Տայնի մէջ: Պարսիկացոյց մասն մէջ (ԽԷ) կը պակիս Տայնի մեր և մտարք թէ «Գրթիճաքեք որ եւ կուրեւնագրաւք. յորք կարի են եւ Արտարիտանք եւ քարնակ թէ Փախկացունն անին: Եւնանանք մասն մէջ (ԷԴ) AB կ'ըսեն թէ ասոց Տեա էր նաեւ. Եւնանանք եւն, քոր չունի Տայը, եւ այլ անթիւր մասն դիզալ թէ: — Ըստ սոյն և «Սարթիտանք» կ'ըսեն եւն: Օրինակն Տամար (ԹԵ) «Գրթիճաքացոյց» եւ ինչպիսիս Տեալ: Եւ զնոյն անին եւ անմասն, Տճմու. վերը երկուք թարգմանու թիւնն: — Սիւնի մոյք Տամար կ'ըսեն AB թէ «Ի Գիտոս թիւս դիզէ», էր, որ չունի Տայը. նոյնպէս Գաւարսարսեթ համար (ԹԴ) կը յաւելու AB թէ Միտարմի՛նէն էր, որ նոյնպէս կը պակի Տայնի մէջ: Պարսիկացոյց մասն մէջ (ԽԷ) կը պակիս Տայնի մեր և մտարք թէ «Գրթիճաքեք որ եւ կուրեւնագրաւք. յորք կարի են եւ Արտարիտանք եւ քարնակ թէ Փախկացունն անին: Եւնանանք մասն մէջ (ԷԴ) AB կ'ըսեն թէ ասոց Տեա էր նաեւ. Եւնանանք եւն, քոր չունի Տայը, եւ այլ անթիւր մասն դիզալ թէ: — Ըստ սոյն և «Սարթիտանք» կ'ըսեն եւն: Օրինակն Տամար (ԹԵ) «Գրթիճաքացոյց» եւ ինչպիսիս Տեալ: Եւ զնոյն անին եւ անմասն, Տճմու. վերը երկուք թարգմանու թիւնն: — Սիւնի մոյք Տամար կ'ըսեն AB թէ «Ի Գիտոս թիւս դիզէ», էր, որ չունի Տայը. նոյնպէս Գաւարսարսեթ համար (ԹԴ) կը յաւելու AB թէ Միտարմի՛նէն էր, որ նոյնպէս կը պակի Տայնի մէջ: Պարսիկացոյց մասն մէջ (ԽԷ) կը պակիս Տայնի մեր և մտարք թէ «Գրթիճաքեք որ եւ կուրեւնագրաւք. յորք կարի են եւ Արտարիտանք եւ քարնակ թէ Փախկացունն անին: Եւնանանք մասն մէջ (ԷԴ) AB կ'ըսեն թէ ասոց Տեա էր նաեւ. Եւնանանք եւն, քոր չունի Տայը, եւ այլ անթիւր մասն դիզալ թէ: — Ըստ սոյն և «Սարթիտանք» կ'ըսեն եւն: Օրինակն Տամար (ԹԵ) «Գրթիճաքացոյց» եւ ինչպիսիս Տեալ: Եւ զնոյն անին եւ անմասն, Տճմու. վերը երկուք թարգմանու թիւնն: — Սիւնի մոյք Տամար կ'ըսեն AB թէ «Ի Գիտոս թիւս դիզէ», էր, որ չունի Տայը. նոյնպէս Գաւարսարսեթ համար (ԹԴ) կը յաւելու AB թէ Միտարմի՛նէն էր, որ նոյնպէս կը պակի Տայնի մէջ: Պարսիկացոյց մասն մէջ (ԽԷ) կը պակիս Տայնի մեր և մտարք թէ «Գրթիճաքեք որ եւ կուրեւնագրաւք. յորք կարի են եւ Արտարիտանք եւ քարնակ թէ Փախկացունն անին: Եւնանանք մասն մէջ (ԷԴ) AB կ'ըսեն թէ ասոց Տեա էր նաեւ. Եւնանանք եւն, քոր չունի Տայը, եւ այլ անթիւր մասն դիզալ թէ: — Ըստ սոյն և «Սարթիտանք» կ'ըսեն եւն: Օրինակն Տամար (ԹԵ) «Գրթիճաքացոյց» եւ ինչպիսիս Տեալ: Եւ զնոյն անին եւ անմասն, Տճմու. վերը երկուք թարգմանու թիւնն: — Սիւնի մոյք Տամար կ'ըսեն AB թէ «Ի Գիտոս թիւս դիզէ», էր, որ չունի Տայը. նոյնպէս Գաւարսարսեթ համար (ԹԴ) կը յաւելու AB թէ Միտարմի՛նէն էր, որ նոյնպէս կը պակի Տայնի մէջ: Պարսիկացոյց մասն մէջ (ԽԷ) կը պակիս Տայնի մեր և մտարք թէ «Գրթիճաքեք որ եւ կուրեւնագրաւք. յորք կարի են եւ Արտարիտանք եւ քարնակ թէ Փախկացունն անին: Եւնանանք մասն մէջ (ԷԴ) AB կ'ըսեն թէ ասոց Տեա էր նաեւ. Եւնանանք եւն, քոր չունի Տայը, եւ այլ անթիւր մասն դիզալ թէ: — Ըստ սոյն և «Սարթիտանք» կ'ըսեն եւն: Օրինակն Տամար (ԹԵ) «Գրթիճաքացոյց» եւ ինչպիսիս Տեալ: Եւ զնոյն անին եւ անմասն, Տճմու. վերը երկուք թարգմանու թիւնն: — Սիւնի մոյք Տամար կ'ըսեն AB թէ «Ի Գիտոս թիւս դիզէ», էր, որ չունի Տայը. նոյնպէս Գաւարսարսեթ համար (ԹԴ) կը յաւելու AB թէ Միտարմի՛նէն էր, որ նոյնպէս կը պակի Տայնի մէջ: Պարսիկացոյց մասն մէջ (ԽԷ) կը պակիս Տայնի մեր և մտարք թէ «Գրթիճաքեք որ եւ կուրեւնագրաւք. յորք կարի են եւ Արտարիտանք եւ քարնակ թէ Փախկացունն անին: Եւնանանք մասն մէջ (ԷԴ) AB կ'ըսեն թէ ասոց Տեա էր նաեւ. Եւնանանք եւն, քոր չունի Տայը, եւ այլ անթիւր մասն դիզալ թէ: — Ըստ սոյն և «Սարթիտանք» կ'ըսեն եւն: Օրինակն Տամար (ԹԵ) «Գրթիճաքացոյց» եւ ինչպիսիս Տեալ: Եւ զնոյն անին եւ անմասն, Տճմու. վերը երկուք թարգմանու թիւնն: — Սիւնի մոյք Տամար կ'ըսեն AB թէ «Ի Գիտոս թիւս դիզէ», էր, որ չունի Տայը. նոյնպէս Գաւարսարսեթ համար (ԹԴ) կը յաւելու AB թէ Միտարմի՛նէն էր, որ նոյնպէս կը պակի Տայնի մէջ: Պարսիկացոյց մասն մէջ (ԽԷ) կը պակիս Տայնի մեր և մտարք թէ «Գրթիճաքեք որ եւ կուրեւնագրաւք. յորք կարի են եւ Արտարիտանք եւ քարնակ թէ Փախկացունն անին: Եւնանանք մասն մէջ (ԷԴ) AB կ'ըսեն թէ ասոց Տեա էր նաեւ. Եւնանանք եւն, քոր չունի Տայը, եւ այլ անթիւր մասն դիզալ թէ: — Ըստ սոյն և «Սարթիտանք» կ'ըսեն եւն: Օրինակն Տամար (ԹԵ) «Գրթիճաքացոյց» եւ ինչպիսիս Տեալ: Եւ զնոյն անին եւ անմասն, Տճմու. վերը երկուք թարգմանու թիւնն: — Սիւնի մոյք Տամար կ'ըսեն AB թէ «Ի Գիտոս թիւս դիզէ», էր, որ չունի Տայը. նոյնպէս Գաւարսարսեթ համար (ԹԴ) կը յաւելու AB թէ Միտարմի՛նէն էր, որ նոյնպէս կը պակի Տայնի մէջ: Պարսիկացոյց մասն մէջ (ԽԷ) կը պակիս Տայնի մեր և մտարք թէ «Գրթիճաքեք որ եւ կուրեւնագրաւք. յորք կարի են եւ Արտարիտանք եւ քարնակ թէ Փախկացունն անին: Եւնանանք մասն մէջ (ԷԴ) AB կ'ըսեն թէ ասոց Տեա էր նաեւ. Եւնանանք եւն, քոր չունի Տայը, եւ այլ անթիւր մասն դիզալ թէ: — Ըստ սոյն և «Սարթիտանք» կ'ըսեն եւն: Օրինակն Տամար (ԹԵ) «Գրթիճաքացոյց» եւ ինչպիսիս Տեալ: Եւ զնոյն անին եւ անմասն, Տճմու. վերը երկուք թարգմանու թիւնն: — Սիւնի մոյք Տամար կ'ըսեն AB թէ «Ի Գիտոս թիւս դիզէ», էր, որ չունի Տայը. նոյնպէս Գաւարսարսեթ համար (ԹԴ) կը յաւելու AB թէ Միտարմի՛նէն էր, որ նոյնպէ

Թիւն կայ A եւ B բնագրայ մէջ, Հայն երբեքն A բնագրին համեմատ է, բայց ընդհանրապէս այսպիսի տեղերն աւելի Բի հետ նշմունքի հիւր զանեկը: 1
 Հու կնքելով գիտողութիւնք՝ մտադիր ընել կու տանք որցայժմ մեր քննութեան աւարդիւ եղաւ: "Գրքը Հեղձուածոցի" միայն առաջին կէտը (Հածք՝ Ա—Չ) վասն զի այսչափն միայն նպիտանու գործոյն Հայ թարգմանութիւնն է, զոր քննադատորեն վերականգնելը էր մեր նպատակը: Մտացեալ մասը՝ որ Միտրանի հրատարակութեան մէջ կրկնայ տեսնուի, 2 այնուայլ աղբիւրներէ հաւաքածոց մը կ'երևայ լի նշնպակ տալաւորութեամբ եւնորուն մի մասն ալ կրկնութիւն է նախընթացին կամ նպիտանու յիշած պահանջոց ուրիշ խմբազուլութեամբ: Ա՛րքին մասին մէջ կը յիշուին նաեւ քանի մ'արեւելեան պահանջ զորոց, այսպէս Միտրան եւ Հէկի կանանց մասին եւն, որոնց քննութեան միջամտել ըլլալը մեր բնորոշն գուրս էր: Չկնքած մեր հասուածն՝ գնեկը համեմատութիւն մ'ալ ազգային մատենագիտներէն քաղուած: Օրինակի առգառ. Պետպալազցոց եւ Մտնիքեցոց երգման հետազոտական բանասէն Թովհ. Իմաստասիրի գրոց մէջ կը գտնուի, ինչպէս կը յուշընէ հետեւեալ համեմատութիւնը:

Գրքի Հեղձուածոցի Եւ. ՕՊՆԻԷ
 (ՊԳ. — Միտր. էջ 11) (Ընդդ. Պապիկ. ոպ. Վեհու. 1883, էջ 86.)

"Պատկերցիք սոքա Մտնայ պարսի աշակերտք էին եւ գայտնի զարեգանն եւ զուսին եւ զասեղանն: Եւ երգման յարեգանն եւ տանն: 1. աստի տրեւիկ քաղցրիկ լի ն տեղերոց: ...

"Տղայնքն արեամբ զանգեալ սպիւր: ... Որք եւ զնոցին զիտունն առ երբժք ունեմ ի տանին զեղեւոր բարբառայտոց եւ կրկնադիւ լինելով, երգումն այլ ընդ ընդ այլոյ ստացեալք

Երեմիացիք եւր կը գտանուի (ԻԸ, 11) կամ Ազգնորտնայ հասուածք մէջ: Անուն կտայտի Գարեկ Սեպուկց զարեկ իշխատութիւնը (ԻԲ, 5): Եւ թէ Սեպուկացոցք երկամ թէ պայտնի (Ա, 3): Սեփականաց հասուածքն մէջ "Գարեկայտըսը, տուականց կտորք (ԱԸ, 5): Ազգնորտնայց համար թուածք թէ Եստուս ստեղծեց ստիւղ ստուածներ եւ զոր ստուածն մ'ալ տեղաւոր (ԻԲ, 4): Ենկտոտնայց վերջ քանի մը առց յաւեւորք (ԻԵ, 6): Բայց մտաւածի. Պետպալազցոց մասին մէջ կտոր մէկ կտորք թէ բականն: Կտորն այս մ'երբուր կը նշանն եւ որուն քոյ մանկ, այն կ'ըլլայ քահանայ եւն: (ԻԵ, 5, 6): Ազգանորտնայց համար թուածք թէ ստիւղ ստեղծեալ աւարդեալ Արամն եղած կը կարծեն (ԻԲ, 3): Ազգնորտնայց մէջ այլ յաւեւորքն մէկ կտորք (ԻԸ, 4): Ազգնորտնիկանց համար գրուածք թէ առթիւ ընկեր լին ուղեր (ԻԲ, 4): Պոզնականաց հասուածքն մէջ գտնուած շատ մը հետազոտական աւելի կտորներ (ՊԳ, 6, 9, 13): Մտնիքեցոց երգման շատ հետազոտական բանասէնք (ՊԳ, 4): Ազգանորտնայց մասին մէջ մէկ կտոր մ'ալ կ'ըլլայ զոր ընդ ու. պարտեմբը կը պայտնի է: "Իրանն եւ Երեմիական տանն զիւր Է՛րբըպարտութիւն կը մտաւոցանեն (ՊԸ, 4, 5): Թէ Մարիթիմայոց քերտոտի մարմինը "յարեգանն երկուս կուտարանն (Է, 7) եւ այլ շատ նմաններ, որ կամ բարբառովն կ'ան AB բնագրոց մէջ եւ կամ բարբառովն ուրիշ տեղերութիւնը կան ստաց տեղ եւն:

Օրինակի համար սխեմից վերջ Դ հասուածքին մէջ կտոր կրկնմը (Պարո. Գ, 11) զոր չափն Ե եւ Ենիկ, ունին A եւ մեր "Գրքը Հեղձու, ... Գաւուր Սամասուցայ համար B կը յաւելու թէ նպիտանու էր Ստիւղայ, զոր լուսին A եւ Հայը. — Թէ Մարիթիմայոց կարկաղաւոր էր Անիկոնայ, կ'ըսէ B, զոր չափն A եւ Հայը. — Սեմին մտքի մասին կ'ուտար ըսածք թէ "յաւուրս ստեղծելի, եւ համեմատն Ել միջն A "առ Պարտոսի. առաջելով, կ'ըսէ. — A Մտնուանայց հետ կը սխեմեմ. Եստիւրբարեգեաց ստեղծ, զոր չափն B եւ Հայը. — Թէ Գեմարթուր կը կուտնի նաեւ "Ազգնորտնայց", զի սխեմի միայն B եւ Հայը, եւն եւն: 2 Հմտ. Միտր. էջ 14 չոր — 22:

Բարբառեան զիւն: Իսկ զարեգանն աղաւել կամեցաւ տանն, Արեւիկ լուսնի եւ ի Եստուկ զոցային եւ զվերնուս զեւն կ'անէ ըստ Մաննայ եւ Սեմիտի կախարքի մայրութեան: Դոյնպէս եւ զաստեղայ զուտանանին կնք գնաւուսին ի ձերբանուցն ենն: Երբեք, զայն յայր ձեւս ոգեպառ. եկեալ ստացով յաղանարեգեական կարգեալ գրատուք մեծարեն: Եւ յերաբանայի բոցն առնէ երգմանս կատարել զուտանանին: Երբեքայ, տանն, ի միւսմինն որդի: Եւ զարեգան թէ վկայ ունի՞մ քեզ զիտուս այնուանն՝ զձեռն աճարտեալ ըրիկ, յայր ձեւս միւսմինն որդի զզգի եւրուանդեաց: որ ի վեր է քան զանն նայն: ...

Առ այժմ մատնանիլ միայն ընկեր Օձնեցոյ այս կտորն, այլոր թերեւս խափար նշն հեղինակին այս մասին աղբիւր վրայ: Պետպալազցոց տալոյ զհեղու նկարագրութիւնը՝ զոր Օձնեցի Պապիկեանց վրայ կ'ըսէ, ընդարձակ կը գնէ նպիտանն եւր բուն գրոց մէջ: (Ընդդգէ Հեղձ. Գրքը Բ, Հար. Ա. Հած. ԺԴ. Հմտ. Petav. I. p. 416 եւն.)

Լ. Բ. Տ.

ԳՐԵՍԻՆՈՒՆՆԵԱՅ ԵՂՈՒՐԵԹՈՒԳՈՒԹՅՈՒ
 ԶԸԼԵՆ ՍԿՐԻՆՈՒՐՈՒԹԻՒՆԸ. ԱՐՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՒ
 ԱՐՔՈՒՆԻ ԿՆՈՒՐՈՒՄՆ ԳՆՈՒՐՈՒՄԸ
 (Ըարանախոսութեան)

Ղըռաներէն զիւրու կրնանց հետեւցնել, թէ այսպիսի պարագաներու մէջ, երկիրներուն ստացման խնդիր բաւական կնքեալ վիճակի մէջ մտաւ: Այնպէս որ Հայը սկսան յօսարին կտրել, թէ այլ արքունական երկիրներուն իրենց ձեռքն ինչպէս անկարելի է: Եւ ստոր բաւական ալ պատճառ ունեին, վասն զի յայնսպակե առջեւնի կեցած էր մէկ մը Պեթիլէն գերբաւաստանի պահանջմունք, մէյ մ'ալ — Հաղեթ թէ շեւիկական ու յարկաւորութեան պակտեղանքը լինցած էին. — նոր սկսած բրուսիական եօթնամեայ պատեղազմը, որուն ելքը շատ տարաբաւասկան էր: Ասանի երկարատեան վիճակի մէջ Տարկառ ոչ տերութեան լուազանքութիւնը եւ ոչ ալ կայարու հոյն արքարտութիւնը կրնար զգաղիւ ու մտադիր ըլլալ տանն՝ համեմատութեամբ փոքր ու աննշան խնդիրներու: